

De bruggenbouwer

Inclusie, de integratie van gehandicapten in de samenleving, is het nieuwe paradigma. Maar die sociale inclusie is in de praktijk niet altijd even vanzelfsprekend, stelt **Vera van Hove**. De begeleider kan als bruggenbouwer een belangrijke rol spelen voor de cliënt.

Praktijkwerkers (*) fungeren steeds meer als bruggenbouwer tussen enerzijds cliënten, hun sociaal netwerk en de samenleving in ruimere zin en anderzijds tussen de organisatie waar ze deel van uitmaken en de samenleving. Vanuit hun expertise bouwen ze op die manier mee aan een gediversifieerde samenleving. Dit is een samenleving waarin iedereen er mag zijn, gerespecteerd wordt zoals men is en waar mensen worden aangesproken op wat ze wel kunnen en niet op wat ze niet kunnen. We kunnen immers niet meer ontkennen dat we in een pluriforme samenleving leven waarin iedereen een volwaardige rol en positie krijgt, mits er de nodige sociale ondersteuning is. Zodoende kan elkeen zijn burgerschap volwaardig opnemen en is diversiteit niet zozeer een last maar een kans tot wederzijdse verrijking.

Kwaliteit van bestaan

Onder impuls van nieuwe tendensen in de gehandicaptensector zijn het takenpakket en de daarmee samenhangende competenties van de begeleider grondig veranderd. Het ortho-agogisch gedachtegoed van dit moment richt zich sterk op de cliënt als persoon en de kwaliteit van zijn bestaan waarin empowerment en inclusie (**) sleutelbegrippen zijn. Een nieuw gedachtegoed staat niet los van de maatschappelijke opvattingen. Paradigmaverschuivingen zijn immers onderhevig aan en mede resultaat van nieuwe, bredere maatschappelijke ontwikkelingen. In onze huidige samenleving wordt over het algemeen immers veel aandacht besteed aan kwaliteit van leven, empowerment en

zelfbepaling. Shalock (in: Van Hove, 2007) spreekt over acht kerndimensies die de 'kwaliteit van leven' van ieder mens, ook van mensen met een beperking, bepalen. Naast deze objectieve factoren speelt ook de subjectieve beleving een grote rol in de kwaliteit van leven. De acht dimensies die deel uitmaken van een kwaliteitsvol leven zijn volgens Shalock: fysiek welbevinden, materieel welbevinden, emotioneel welbevinden, persoonlijke ontwikkeling naast interpersoonlijke relaties, inclusie, rechten en zelfbepaling.

Voor de vier laatste dimensies krijgen de laatste jaren terecht steeds meer aandacht in de gehandicaptensector. Begeleiders zijn permanent begaan met hun cliënt en zijn kwaliteit van leven. Waar nodig biedt de begeleider op vraag van de cliënt en/of zijn netwerk ondersteuning bij één of meerdere kerndimensies. De begeleider zal hierbij dikwijls fungeren als bruggenbouwer tussen de cliënt en de samenleving. Hij kan waar nodig een cruciale rol spelen in het faciliteren van toegangspoorten naar de samenleving, zodat de cliënt zijn burgerschap volwaardig kan opnemen. Maar hij kan zijn expertise ook delen met de samenleving zodat de samenleving stappen kan ondernemen naar de persoon met een beperking.

De cliënt en zijn vraag als uitgangspunt

Tot voor kort werkte de begeleider voornamelijk als leefgroepbegeleider. Zijn taak bestond grotendeels uit het aansturen van de leefgroep. Hij was vooral bezig met het in goede banen leiden van de dagelijkse dingen. Een arsenaal aan regels en

afspraken garandeerden veiligheid, structuur, duidelijkheid en voorspelbaarheid. De regels en afspraken golden voor iedereen, zonder daarbij enig onderscheid te maken. Het activiteiten aanbod was voor alle cliënten hetzelfde en bovendien was verplichte deelname vanzelfsprekend. We kunnen terecht stellen dat de hulpverlening vooral aanbodgericht was en dit aanbod voornamelijk werd ingevuld door de professionals met goedbedoelde zorgzaamheid.

Tegenwoordig staat niet langer het aanbod centraal, maar de cliënt als persoon en zijn individuele vraag. Wat zijn zijn verwachtingen en wensen? Hoe zou hij zijn leven graag vorm geven? De ondersteuning wordt gestuurd door de individuele vraag van de cliënt, wat we vandaag omschrijven als vraaggestuurd werken. Vraaggestuurd werken is echter wel drastischer dan vraaggericht werken. Vraaggericht werken verwijst meer naar zoeken naar ondersteuning in de richting van de vraag, daar waar vraaggestuurd werken inhoudt dat we een antwoord zoeken op de vraag en niet in de richting van de vraag. Uit de praktijk blijkt dikwijls dat we antwoorden zoeken in de richting van de vraag maar dat het werkelijke vraaggestuurd werken vaak niet haalbaar is of gewoonweg niet te vinden is. In dit nieuwe paradigma wordt de begeleider ondersteuner of persoonlijke assistent genoemd. In Vlaanderen wordt op de werkvloer nog steeds de voorkeur gegeven aan de term 'begeleider'. In Nederland daarentegen circuleren vooral termen als supportmedewerker, coach of ondersteuner. De begeleider werkt niet langer meer met handelingsplannen op leefgroep- of bewonersniveau maar wel met individuele of persoonlijke levensplannen. De belangrijkste vaststelling is echter dat ondersteunen betekent dat men voortdurend begaan is met het welbevinden van de cliënt op verschillende levensdomeinen. Zowel materieel, emotioneel, fysiek, sociaal als met het bevorderen van zijn rechten en deelname aan het maatschappelijke gebeuren.

Het sociaal netwerk

Begeleiders hebben in de voorbije decennia naast de persoonlijke ontplooiing, veel aandacht besteed

Vaak zal het de begeleider zijn die de persoon aanmoedigt en daadwerkelijk ondersteunt.

aan het fysiek, materieel en emotioneel welbevinden. De cliënt ondersteunen bij het versterken, onderhouden en uitbreiden van zijn sociaal netwerk kreeg eerder geringe aandacht. In de praktijk blijkt echter dat nogal wat cliënten omringd zijn door een batterij aan professionals maar daarentegen over een schraal sociaal netwerk beschikken. Ouders en familie werden vaak ervaren als een lastige partij waarmee men per definitie rekening moest houden. Aan de familie werden vaak impliciet boodschappen gegeven als 'Wij nemen als professional onze verantwoordelijkheid en bieden uw zoon of dochter een totaal zorgpakket aan. We zijn immers geschoold en weten hoe we dat best aanpakken'.

Vandaag de dag beseffen professionals dat ouders en familie een cruciale rol spelen in de hulpverlening. Als ervaringsdeskundige kunnen ouders en familie immers informatie bieden die van grote waarde is. Meer zelfs, ouders en familie zijn veelbetekenende personen voor de cliënt en maken deel uit van een kwaliteitsvol leven. Bovendien stelt men vast dat de eenzaamheid onder cliënten nog nooit zo groot is geweest als vandaag de dag. Door de deinstitutionaliseringstendens gaan mensen met een beperking steeds meer in kleine woonvoorzieningen wonen, in een dorp of stad. De ervaring leert echter dat het niet zo voor de hand ligt dat zij contacten leggen met de buurt of lokale bevolking. Mensen zonder beperking weten vaak niet hoe ze mensen met een beperking kunnen benaderen en zoeken nauwelijks contact. Omgekeerd blijken mensen met een beperking >>>

>>> doorgaans over weinig vaardigheden te beschikken om contact te leggen en te onderhouden en hebben daar ondersteuning bij nodig. Vandaar dat nogal eens sprake is van eenzaamheidsgevoelens bij cliënten. Daarbovenop geven mensen met een beperking aan dat ze vaak afgeremd worden in het leggen en onderhouden van contacten met mensen buiten de voorziening. Het is helemaal niet vanzelfsprekend om een vriend thuis te ontvangen, slaapplek te bieden, laat staan een relatie aan te gaan wanneer men in een voorziening woont. Vaak zijn het de teams en dus niet de cliënt zelf die bepaalt wanneer sprake is van een 'duurzame relatie' waarbij de cliënt groen licht krijgt wat betreft frequentie en modaliteiten van de contacten met de nieuwe vriend of vriendin. Dit maakt mede dat cliënten amper gestimuleerd worden in het opbouwen en onderhouden van vriendschaps- en partnerrelaties.

Begeleiders die begaan zijn met de kwaliteit van leven van hun cliënten zijn tevens begaan met het versterken en uitbreiden van het sociaal netwerk. Vanaf het begin van de opname is het van belang dat de professional het bestaande sociaal netwerk samen met de cliënt in kaart brengt en er op regelmatige tijdstippen overleg is tussen de cliënt en zijn sociaal netwerk. Investeren in een stevig fundament is van onschatbare waarde. Dagelijks heeft de begeleider de uitdaging om zijn cliënt te ondersteunen bij het onderhouden van zijn sociale contacten. Samen een kaartje schrijven ter gelegenheid van een verjaardag, de cliënt eraan herinneren om een telefoongesprek te voeren met iemand die voor hem belangrijk is, een berichtje versturen om iemand moed toe te wensen, een bezoekje brengen, belangrijke personen uit zijn

leven uitnodigen op een feestje, etc. Vaak zal het de begeleider zijn die de persoon aanmoedigt en daadwerkelijk ondersteunt. Een levensboek met foto's aanleggen, een adressenbestand samenstellen, leren mailen en leren reizen met het openbaar vervoer kunnen hierbij ondersteunend zijn.

De weg naar het maatschappelijk leven

Kwaliteit van leven impliceert dat mensen met een verstandelijke beperking volwaardig kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven. Het volwaardig burgerschap opnemen, zoals Van Gennep dat omschrijft, betekent dat mensen volwaardig participeren aan alle aspecten van het maatschappelijk leven. Ze horen erbij en krijgen een plaats in de samenleving. Concreet betekent dit dat mensen met een verstandelijke beperking deel moeten kunnen nemen aan vrijetijdclubs, werken 'in' de samenleving en zelfstandig of met enkele mensen samenwonen. Kortom, ze nemen deel aan het regulier circuit en waar nodig wordt ondersteuning (support) verschaft.

Een valkuil van dit nieuwe paradigma kan zijn dat men a priori bepaalt dat inclusieve activiteiten de kwaliteit van leven verbeteren. Dat is echter niet altijd het geval. Een ortho-agogisch verantwoorde basishouding houdt wel degelijk in dat men steeds vertrekt vanuit de eigenheid én de vraag van de cliënt. Wellicht komt in sommige gevallen een cliënt in een beschermde omgeving tussen cliënten met een beperking meer aan zijn trekken en voelt hij zich veiliger tussen deze mensen. Zo vertelde een moeder onlangs dat haar dochter, die nu met drie andere bewoners in een huis woont, niet langer meer kan fietsen met haar driewieler wegens de verkeersdruk. Vroeger kon ze op het terrein van de voorziening zelfstandig fietsen en bezoeken afleggen aan de verschillende woongroepen. De moeder stelt nu dat haar dochter last heeft van eenzaamheid en het fietsen enkel nog mogelijk is als er een begeleider in de buurt is. Ze betwijfelt of deze keuze een verbetering was van de kwaliteit van haar leven. Sommige cliënten kiezen er bewust voor om op reis te gaan met een gewone reisorganisatie; anderen geven de voorkeur aan een gespecialiseerde reisorganisator waar ze met zogenaamde lot-/bondgenoten meer aansluiting vinden. Voor sommigen is werken 'in' de samenleving een meerwaarde, anderen bezorgt dit te veel stress waardoor hun emotionele draagkracht onder druk komt te staan.

Sociale inclusie blijkt in de praktijk niet zo vanzelfsprekend te zijn. Een geschikte voetbalploeg vinden, aansluiting vinden bij de lokale seniorenclub, winkelen in de buurtwinkel etc. vergt een inspanning, van zowel de cliënt als de samenleving.

De ervaring leert echter dat het niet zo voor de hand ligt dat zij contacten leggen met de buurt of lokale bevolking.

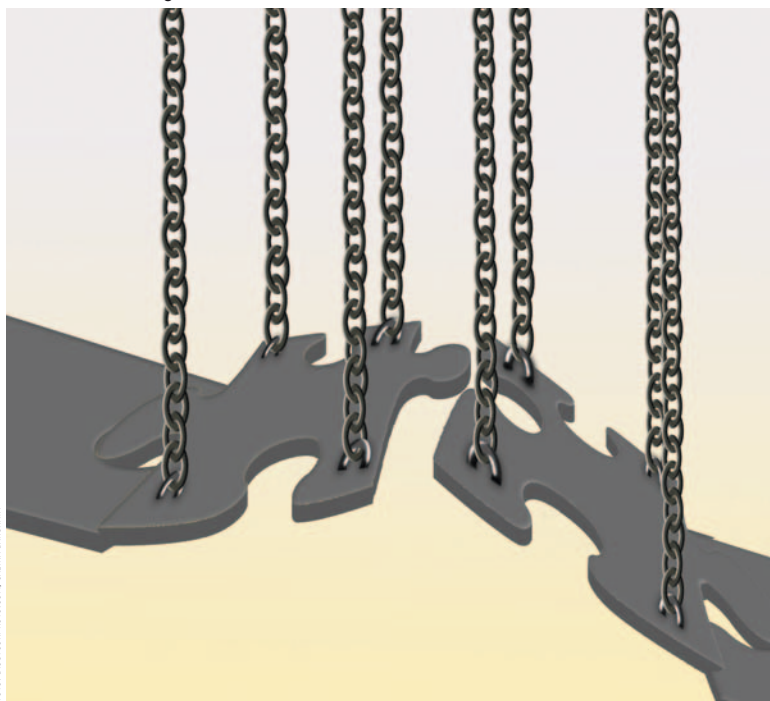

FOTO: BOSTOPHOTO.COM, GALINA BARSKAYA

Cliënten beschikken soms wel over de nodige vaardigheden maar kampen met een beperkte emotionele draagkracht waardoor de contacten met de samenleving hun stress, onrust en spanningen bezorgen. Het is belangrijk dat de begeleider deze signalen tijdig opvangt, er is immers een verschil tussen 'kunnen' en 'aankunnen'. Dit betekent dat cliënten doorgaans meer ondersteuning nodig hebben. Begeleiders stellen regelmatig vast dat cliënten deelnemen aan 'reguliere' activiteiten maar na verloop van tijd afhaken. Waar ligt dat aan? Het is wellicht complexer dan we hier voorstellen, toch kunnen we vaststellen dat begeleiders hun cliënten vaak laten participeren aan reguliere activiteiten maar ze te weinig ondersteuning bieden waardoor het project faalt. Ondersteuning betekent in eerste instantie een aantal keren met de cliënt meegaan, hem aanmoedigen en achteraf evalueren waardoor een leerproces op gang komt. Het is verder wenselijk op geregelde tijdstippen te kijken hoe het gaat, zodat eventuele problemen snel aangepakt kunnen worden. Het is immers belangrijk dat de cliënt succeservaringen beleefd waardoor hij zelfvertrouwen ontwikkelt.

Van de samenleving wordt op haar beurt verwacht dat zij openstaat voor mensen met een beperking en alle barrières wegneemt die hun volwaardige deelname in de weg staan. We moeten echter vaststellen dat onze huidige samenleving sterk gekleurd is door individualisme. Solidariteit en omgaan met diversiteit zijn daarentegen vaak ver te zoeken.

De brug van familie naar cliënt

In het verleden lag de klemtoon op aansturen van de groep, nu meer op de cliënt en zijn persoonlijke vraag. De begeleider tracht de vraag te verduidelijken, zoekt naar de vraag achter de vraag en gaat samen met de cliënt én zijn sociaal netwerk op zoek naar passende antwoorden. Deze nieuwe wending houdt in dat de begeleider constructief moet communiceren met het sociaal netwerk, ook al zijn de belangen en visies soms tegengesteld. Ouders en familie zijn niet langer tegenstanders, maar medestanders die samen met de cliënt en de professional zoeken naar de passende ondersteuning. Begeleiders weten soms geen raad met ouders en familie en ervaren hun tussenkomen als bemoeienissen, overbezorgdheid of nog niet verwerkt verdriet. Het opmerken én benoemen van bekommernissen, inzet en kwaliteiten zijn belangrijke communicatieve vaardigheden die de begeleider moet bezitten. Het ouderschap komt overigens onder druk te staan. De weg die ze hebben afgelegd is niet zonder slag of stoot verlopen. De begeleider die hen aanmoedigt, complimenteert en waar nodig voorzichtig advies

geeft, is goud waard. Hij is de container wanneer ze geconfronteerd worden met ontgoocheling en verdriet. In moeilijke situaties brengt hij de cliënt en zijn familie weer samen en tracht hij de dialoog weer op gang te brengen. De begeleider zal niet enkel de cliënt ondersteunen in zijn contacten met het sociaal netwerk maar evenzeer het sociaal netwerk ondersteunen in zijn contacten met de cliënt.

De brug tussen organisatie en maatschappij

Waar begeleiders in het verleden voornamelijk cliëntgerichte taken hadden uit te voeren, wordt vandaag ook verwacht dat ze meewerken aan het bouwen van bruggen tussen de voorziening en de maatschappij. Ze werken niet enkel meer met cliënten maar hebben ook een rol te vervullen op mesovlak, met name op organisatorisch niveau. Voorzieningen kunnen niet langer eilanden vormen binnen de samenleving. Ze dienen hun sluiten naar de samenleving open te zetten. Zij zijn bij uitstek de actoren in de samenleving die werk kunnen maken van een gediversifieerde samenleving (Van Houten, 1999) waarin iedereen een plaats krijgt, waar verschil een verrijking is en aanzet vormt om elkaar beter te leren kennen. Als voorziening beschikt men over heel wat expertise omtrent het benaderen van mensen met een beperking. Zo hebben we in Vlaanderen voorzieningen die advies geven aan organisatoren van muziekfestivals, omtrent het meer toegankelijk maken van hun festival. Ook kunnen voorzieningen gezamenlijke activiteiten organiseren met bijvoorbeeld lokale scholen, bejaardenhuis of bedrijven, zodat mensen met en zonder beperking elkaar leren kennen en indirect de beeldvorming ten aanzien van mensen met een beperking bijgestuurd wordt. Onlangs hoorden we in een seniorenclub waar mensen met een verstandelijke beperking werden uitgenodigd, mensen zeggen: 'Geef die kinderen (nota bene volwassenen) al hun tombolaprijs want anders worden ze nerveus.' Dikwijls stoten jobcoaches in het kader van Supported employment op afwijzende reacties van de bedrijvenwereld. Sommige bedrijven willen onder geen enkel beding mensen met een verstandelijke beperking aannemen, uit angst voor imago schade. Toch ervaren begeleiders tegelijkertijd hier en daar openingen en krijgen cliënten de kans om hun bijdrage te leveren aan het maatschappelijk toneel. De begeleider wordt in de toekomst ongetwijfeld mede netwerkontwikkelaar. Hij maakt in samenspraak met zijn team, werk van netwerkontwikkeling met bijvoorbeeld lokale scholen, bedrijven, winkels, banken, sportclubs, verenigingsleven, kunstcentra, diensten geestelijke gezondheidszorg etc.

>>>

>>> **De bruggenbouwer**

Levenslang leren geldt ook voor medewerkers die werkzaam zijn in deze sector. De nieuwe tendensen in de sector vereisen een nieuw profiel met nieuwe competenties. Op cliëntniveau ondersteunt hij de cliënt op zijn weg naar de samenleving. Het sociaal netwerk ondersteunt hij in hun contacten met de cliënt. Op organisatorisch niveau ontwikkelt hij op constructieve wijze netwerken met actoren in de samenleving. Hij deelt zijn expertise, formuleert adviezen en zoekt naar samenwerkingsverbanden. De uitbreiding van zijn takenpakket veronderstelt dat de begeleider over uitgebreide communicatieve vaardigheden beschikt. Meer dan voorheen wordt van hem verwacht dat hij de perspectieven van de verschillende actoren kan inschatten en begrijpen. Vanuit een gelijkwaardige positie kan hij suggesties en aanbevelingen geven, openstaan voor voorstellen en zoeken naar een constructieve samenwerking. Op deze manier levert hij een aanzienlijke bijdrage in het groeien naar een gediversifieerde samenleving.

(*) Vlaamse term voor hulpverleners.

(**) De term inclusie wordt, vooral in Vlaanderen, gebruik in het discours rond alloctonen, kansarmen en mensen met een handicap. Het is een belangrijke topic in de gehandicaptensector, naast recht op arbeid, ondersteuning, non-discriminatie en positieve actie. •

OVER DE AUTEURS

VERA VAN HOVE IS WERKZAAM ALS LECTOR BIJ DE OPLEIDING BACHELOR IN DE ORTHOPEDAGOGIE AAN DE HOGESCHOOL GENT (DEPARTEMENT SOCIAAL-AGOGISCH WERK). ZE PUBLICEEERDE IN 2007 HET BOEK *DE BEGELEIDER ALS BRUGGENBOUWER*, UITGEGEVEN DOOR HET WIEV IN SINT-AMANDSBERG.

Bronnen

- Van Hove, V. (2007). *De begeleider als bruggenbouwer. Een basiswerk voor iedereen die begaan is met de kwaliteit van bestaan van mensen met een beperking*. Sint-Amansberg: WIEV.
- Van Houten, D. (1999). *De standaardmens voorbij. Over zorg, verzorgingsstaat en burgerschap*. Maarssen: Elsevier.

ADVERTENTIE

POLARISATIE

Bedreigend en verrijkend

Willem Schinkel, Afshin Ellian, Evelien Tonkens,
Jan Willem Duyvendak, Andreas Kinneging e.a.

ISBN 978 90 8850 013 8 - 256 pagina's - € 19,90
Bestel online op: <http://polarisatie.swpbook.com>

Polarisatie staat volop in de belangstelling. In deze bundel belichten auteurs van uiteenlopende disciplines in heldere essays oorzaken en gevolgen van polarisatie: Wat leren psychologische, sociologische en politicologische inzichten ons over polariseren? Hoe kunnen we in onze huidige samenleving het beste omgaan met polarisatie? etc.

Uitgaven van Uitgeverij SWP zijn verkrijgbaar in de boekhandel

Postbus 257 / 1000 AG Amsterdam / T. 020 330 72 00 / F. 020 330 80 40 / swp@mailswp.com / www.swpbook.com